

ชานนท์ ไชยทองดี. 2558. “นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า : อัตลักษณ์ และความหมายทาง
วัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ ” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม -
มิถุนายน. หน้า 162-181.

นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า :
อัตลักษณ์ และความหมายทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ
Tales Legend Narrative :
Identity and Sense of Culture in Sisaket Province

ชานนท์ ไชยทองดี*
Chaanont Chaithongdee

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ ได้รับทุนสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีงบประมาณ 2557

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ในจังหวัดศรีสะเกษ ในประเด็นอัตลักษณ์ และความหมายทางวัฒนธรรม โดยการวิจัยภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลประเภทมุขปาฐะ และการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องบรรณกรรม พื้นบ้านตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา

ผลการศึกษาพบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัดศรีสะเกษเมื่อนำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความตามแนวคิด การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมพบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ดังกล่าวสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์วัดคู่ศักดิ์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมวิญญานศักดิ์สิทธิ์ และพืชศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนความสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งผี ทั้งพุทธศาสนา ทั้งหมดนั้นมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งทางวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตภาคอีสานใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐาน เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของกลุ่มชนอันทรงคุณค่า สามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ภายใต้งานไขของการมีอยู่ของสังคม

คำสำคัญ : นิทาน, ตำนาน, เรื่องเล่า, วรรณกรรมมุขปาฐะ, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

Tales Legend Narrative : Identity and Sense of Culture in Sisaket Province The purposes of the research are to collect and create database in tales, legend and narrative and to maintain oral literature in Sisaket Province. The results found that there are 554 sacred stories. Mostly, the contents of the stories are quite similar to the fairy tale. There are about miracles and paranormal, and the settings are imagination world. There are the stories related to the real world which are called novella. There are the local legends which reflect the ways of people's living. Sometimes, the names of locations are addressed directly also the characters. The stories are concordant with the local legend. The explanatory are the stories to

explain about the local and the natural phenomenon explicitly. The animal tales describe the origin of animals and their appearances. In the animal tales, the main characters are the animals and the stories showed their cleverness and the foolishness. There are also the tales which represent funny stories. There are religious tales which about religion and the tales about ghost and spirits.

The collected tales, legend and narrative are analyzed according to the idea of sense of culture. The analysis found that tales, legend and narrative can reflect identity and sense of culture. Identity and sense are related to sacred places, sacred objects, sacred gods, sacred person, sacred animals, sacred spirit, and sacred plants. The research gathers oral literature in Sisaket Province in order to maintain and pass on them and to conserve their value and establish new senses.

Keywords : identities, cultural, communication, oral literature, Sisaket Province

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานเคยเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมานับพันปีตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจเป็นพื้นที่ที่มีการพบแหล่งโบราณคดีทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์จำนวนมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าจังหวัดศรีสะเกษเป็นดินแดนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมานานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ย้อนไปถึงสมัยอาณาจักรขอมโบราณรวมทั้งยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า พื้นที่อีสานใต้รวมพื้นที่ของประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชา และลาว ติดต่อทางการค้ากันมาเนิ่นนาน (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 38)

ในจารึกวัดสระกำแพงใหญ่มีบันทึกสรุปความได้ว่า “เรื่องราวในจารึก ได้กล่าวถึง พระกัมม-เตงอัญศิวกาศคุณโทษ พระสภาแห่งกัมมเตงชดศตริพทเทศวร ร่วมกับพระกัมมเตงอัญคนอื่น ๆ ชื่อที่ดินอุทิศถวายแด่กัมมเตงชดศตริพทเทศวร และได้ซื้อสิ่งของให้แก่บุคคลบางคนอีกด้วย นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงการถวายทาสให้ทำหน้าที่แต่ละปักษ์ และกล่าวถึงทรัพย์สินที่ไขแลกเปลี่ยนในการซื้อ เช่น วัว ทองคำ และภาชนะต่างๆ เป็นต้น” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2558 : ออนไลน์)

จากที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตำนานในฐานะที่สร้างอัตลักษณ์ให้ผู้คนในจังหวัดได้รับรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรม ในประเด็นความสำคัญของตำนานเมื่อพิจารณาผลการศึกษาของ มาโนช ดินลานสกุล (2552: บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัยชื่อบ้านนามเมือง : เรื่องเล่าชีวิตคน และชุมชนทะเลสาบสงขลา พบว่า เรื่องเล่าดังกล่าวได้บันทึกวิถีชีวิตผู้คน และชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะเรื่องทวดที่พบว่ามีหลายลักษณะ คือ ภูเขาใหญ่ พญานาค จระเข้ และต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ เรื่องเล่าได้กล่าวถึงวิญญาณของชาวไทย และชาวมุสลิม ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ทั้งยังมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของผู้คน และชุมชน ปรากฏให้เห็นในหลายชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธรูปเป็นแบบศาสนาแบบชาวบ้าน คือ พระเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความพิเศษ แตกต่างไปจากสัตว์ และสิ่งของทั่วไป ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในตำนาน มีบุคคลในตำนานหรือประวัติศาสตร์หลายคน ทำให้คนในชุมชนต่าง ๆ มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในฐานะเครือญาติ

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามที่นำไปสู่ประเด็นของการตั้งโจทย์วิจัยว่าในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษมีนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าใดบ้างที่สามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ตีความเพื่อทำความเข้าใจมิติทางด้านวัฒนธรรมที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นภาพของการนำไปใช้อธิบายอัตลักษณ์ของผู้คนในจังหวัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์ และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ ที่จะช่วยทำให้เข้าใจ และมองเห็นภาพความหมายทางวัฒนธรรม ผ่านมุมมองแนวคิดทางคติชนวิทยา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้ นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ที่นำมาศึกษาประกอบในบทความนี้ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลมุขปาฐะจากผู้ให้สัมภาษณ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการการวิจัยภาคสนาม และการวิจัยเอกสารโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้นำตัวบท (text) ที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อรวบรวม นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ในจังหวัดศรีสะเกษ จากนั้นสังเคราะห์แนวทางในการวิเคราะห์จากการรวบรวมแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์คือการ แสดงตนเองต่อบุคคลหรือสังคมว่าเราเป็นใครนั้น เป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกซึ่งจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไรโดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เราเกี่ยวพัน เพราะมนุษย์เลือกใช้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเองทั้งในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและในส่วนของตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) คือระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และตำแหน่งทางสังคมให้กับเรา บทบาทความเป็นลูก ความเป็นเพื่อน หรือตำแหน่งในที่ทำงาน ระบบคุณค่าที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด ทำให้เราเรียนรู้และเลือกที่จะนิยามตนเองให้เหมาะสมในสังคม และมีการเลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบท เช่น เมื่ออยู่ในครอบครัวก็จะมีบทบาทเป็นลูก เป็นพี่น้อง

บางครั้งบทบาท และตำแหน่งอาจซ้อนทับกันสัญลักษณ์ที่เราเลือกหยิบมาใช้ในการนิยามตนเองทั้งต่อสังคมและต่อตัวเราเองนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านระบบการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น บุคคลเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกของสถาบัน หรือแต่ละสถานศึกษามีการเลือกใช้สี สัญลักษณ์หรือรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ก็เพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้กับบุคคลรับรู้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่เรามองตัวเราและพยายามเลือกนิยามความหมายเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล กับสิ่งที่คนอื่นมองเห็นในตัวเราว่าอย่างไรนั้นมันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป

มิเชล ฟูกูเกต์ (Michel Foucault) กล่าวว่าอัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจกที่เป็นผลจากวาทกรรมและปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) โดยมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องจากความรู้อันเป็นสิ่งสำคัญ ที่เปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมาและความรู้เหล่านั้นได้แทรกเข้าไปสถาปนา “ความเป็นตัวฉัน” เรียกได้ว่า ความเป็นตัวฉันเป็นผลของการจัดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายในอาณาจักรแห่งความจริงนั้น ๆ สอดคล้องกับ ยศ สันตสมบัติ (2544: 123,132) ได้นำเสนอแนวคิดของนิโคลัส เทป ว่าในการศึกษา อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ควรศึกษาลักษณะที่เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากป้ายทางสังคมวัฒนธรรมไม่ได้ถูกกำหนดมาจากสายเลือด หากแต่เป็นผลมาจากจงใจเลือก โดยเลือกที่จะหยิบยกเอาเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ มาตีความในลักษณะที่มีนัยยะสำคัญต่อชีวิตทางสังคมของตนเอง จนกลายเป็นความจริงเป็นประวัติศาสตร์ของตน

แนวคิดวัฒนธรรมคือความหมาย

แนวคิดวัฒนธรรมคือความหมาย ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) เป็นทฤษฎีที่เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ (คล้ายแมงมุม) ที่ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่เขาถักทอขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าวัฒนธรรมคือสายใยเหล่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงมิใช่การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพหากแต่เป็นการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย การที่เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้ก็ด้วยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ ที่คนได้สร้างออกมาอาทิ มนุษย์กับสัญลักษณ์ คือสิ่งที่ใช้เป็นสื่อแทนแนวความคิด (Conception) แนวความคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่เกียร์ซ ยกมากล่าวคือไม้กางเขนไม่ว่าจะอยู่ในการสนทนาในจินตนาการหรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้า หรือห้อยอยู่ที่คอก็เป็นสัญลักษณ์การสร้างความหมายทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของเกียร์ซ กล่าวไว้ว่า “แนวคิด วัฒนธรรมที่ข้าพเจ้ายึดถือ บ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมาย (pattern of meanings) ที่รับสืบทอด มาในรูปของสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับการสืบทอดมา (inherited conceptions) และ แสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริม ความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต” (อิน รพีพัฒน์, 2551 : 76)

ผลการวิจัย

อัตลักษณ์ จากนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมเป็นผลให้เกิดการแพร่กระจาย การผสมผสานทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม เปลี่ยนสังคมให้กลายเป็นสังคมแบบพหุลักษณะ ที่ไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างๆ ให้แยกขาดจากกันได้เป็นกลุ่มๆ การผสมผสานทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์ที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม ทุกกลุ่มชาติพันธุ์สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข แต่ความเป็นชาติพันธุ์ยังอยู่และรักษาวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองเอาไว้โดยการผสมผสานเข้าไว้กับวัฒนธรรมร่วม เช่น การเชื่อมโยงสถานที่ เหตุการณ์ เมื่อให้เชื่อมโยงกับท้องถิ่นภายใต้โครงสร้างของวัฒนธรรมร่วม (สินทรัพย์ ยืนยาว, 2555 : 281)

จากการลงพื้นที่บ้านดงเค็ง หมู่ที่ 9 ตำบลหนองบัว อำเภอศีลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ชาวบ้านดงเค็งใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร ในทัศนะด้านการออกเสียง บัว ทวีสาร (2557 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านดงเค็งได้กล่าวถึงสำเนียงในการสื่อสารภาษาลาวว่าสามารถจำแนกประเภทโดยอิงเรื่องเล่าที่กล่าวถึงลาว 3 ฝ่าย ฝ่ายที่ 1 พูดทำนองเสียงสูงๆ เช่น กึ้น ๆ เป้ ๆ หรือที่รู้จักกันดีคือลาวศรีสะเกษ ส่วนลาวฝ่ายที่ 2 พูดทำนองเสียงกลาง ๆ เหมือนลาวอุบลฯ และลาวฝ่ายที่ 3 คือ กลุ่มที่พูดภาษาลาวบ้านดงเค็ง บ้านดงเค็งมีสถานที่ที่สำคัญที่ทุกคนในหมู่บ้านหรือบุคคลภายนอกให้ความเคารพเช่นกัน คือ ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าศาลปู่ตาช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายกับชาวบ้าน สมพร อาจทำ (2557 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ศาลปู่ตั้งขึ้นมาพร้อมกับการตั้งหมู่บ้านเพื่อปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และกล่าวต่อไปอีกว่าครอบครัวของตนเป็นเชื้อสายเผ่าจ้ตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตาทวดแล้ว ปัจจุบันตนเป็นจ้ และเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นชาวบ้านจึงเคารพนับถือมาโดยตลอด

ปี พ.ศ. 2552 ในช่วงนั้นเกิดมีพายุไต้ฝุ่นพัดผ่านมาอย่างแรง ทำให้หมู่บ้านในรอบ ๆ ได้รับความเสียหายอย่างมาก ส่วนบ้านดงเค็งไม่ได้รับความเสียหายทั้งที่หมู่บ้านอยู่หน้าด่านของหมู่บ้านอื่น แต่ไม่ได้รับความเสียหายแม้แต่น้อย เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านต่างพากันรับรู้และจดจำ

ศาลปู่บ้านดงเค็งตั้งอยู่ในเขตวัด ลักษณะการตั้งศาลจะหันหน้าออกมาทางทิศเหนือ และติดกับถนนเส้นหลักในการเดินทางผ่านเพื่อเข้าตัวอำเภอ ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1 ศาลปูตาประจำหมู่บ้านดงเค็ง

ในช่วงเดือนพฤษภาคม (เดือนหก) ของทุกปี ชาวบ้านจะทำบุญเบิกบ้าน เช่นปูตา การเลี้ยงก็จะเอา เหล้า ไก่ ยาสูบ หมาก และอื่น ๆ อีกมาก ดังสำนวน ที่ว่า “คำหมากกอกยา” และ “เหล้าไห ไก่โต” นอกจากนี้การเลี้ยงปูตา สมพร อาจทำ (2557 : สัมภาษณ์) เล่าว่า ส่วนมากในแต่ละหมู่บ้านในแถบภาคอีสานส่วนมากจะมีศาลปูตาแถบทุกหมู่บ้าน ก่อนที่จะเลี้ยงปูตาประจำหมู่บ้านได้จะต้องไปเลี้ยงที่ศาลหอปากเจ้าเสียก่อน “หอปากเจ้า” หรือเมืองหลวง เป็นที่ว่าราชการ ที่ประชุมที่สั่งการของเจ้าพ่อผู้เป็นใหญ่สุดก็คือ เจ้าพ่อองค์อุปฮาด เจ้าพ่อองค์อุปราช เจ้าพ่อองค์ราชวงศ์ เจ้าพ่อพระเชียง เจ้าพ่อพระเกด ซึ่งศาลนี้มีการขนานนามว่าศาลเจ้าพ่อตงภูดิน ศาลเจ้าพ่อตงภูดินจะตั้งอยู่อำเภอราศีไศล การตั้งศาลเจ้าพ่อตงภูดินจะตั้งอยู่ในป่ามีเนื้อที่ติดทำนน้ำ ประมาณ 2,000 ไร่โดยจะเลี้ยงศาลเจ้าพ่อหอปากเจ้าหรือเจ้าพ่อตงภูดินในวันพุธแรกของวันออกพรรษาของทุก ๆ ปี ในวันนั้นจะมีเทียมหรือร่างทรงเจ้าพ่อต่าง ๆ ประมาณ 300 กว่า องค์ มาชุมนุมกัน โดยมีพ่ออุปฮาดเป็นผู้ที่มีศักดิ์สูงสุดในสายเจ้าพ่อนี้ องค์ที่เล็กจะมาไหว้พ่ออุปฮาดทุกองค์ บางองค์จะนำเหล้า หมากพลู ยาสูบ และค่าคายของพ่ออุปฮาด ที่กล่าวต่อองค์เจ้าพ่ออื่นๆ เพื่อให้ไปปกป้องคุ้มครอง รักบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาเมื่อเลี้ยงศาลเจ้าพ่อตงภูดินแล้วจึงจะสามารถไปเลี้ยงศาลเจ้าพ่อ ตามสถานที่ต่างๆในแถบ อำเภอราศีไศล อำเภอศีลาลาด อำเภอปักธงชัย อำเภอชุมพวงพิสัย อำเภอโพธาราม อำเภอหนองฮี และที่อื่นอีกมากมายได้ดังภาพประกอบ

นอกจากนี้ ลิขิต สีนิกรณ์ (2557 : สัมภาษณ์) ได้เล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของตนว่า “พ่อถูกฟ้าผ่า ต่อมาไม่กี่วัน พ่อก็ได้ออกจากโรงพยาบาลอย่างไม่น่าเชื่อ จึงเกิดข้อสงสัยขึ้นในใจว่าเหตุใดพ่อของตนจึงปลอดภัยจากการถูกฟ้าผ่า จนมาถึงปี พ.ศ. 2557 ได้มีโอกาสเลี้ยงศาลเจ้าพ่อดงหินกองซึ่งแม่ของตนได้เล่าให้ฟังว่า ศาลเจ้าพ่อดงหินกองศักดิ์สิทธิ์มากเพราะในตอนที่ถูกฟ้าผ่า แม่ได้ไปบนบานศาลกล่าวที่ศาลเจ้าพ่อดงหินกองนี้พ่อจึงมีชีวิตรอดอยู่มาจนถึงทุกวันนี้”

เรื่องเล่าดังกล่าวนอกจากจะนำเสนอความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ และเจ้าพ่อที่ถูกกล่าวถึงแล้ว ยังมีนัยยะถึงสำนึกการอพยพถิ่นฐานของผู้คนที่มาจาก สปป. ลาว จนเกิดพิธีกรรมที่มีเจ้าพ่ออุปฮาดที่ติดต่อกับจิตวิญญาณของคนลาวที่ได้เลื่อนสถานภาพเป็นเจ้าพ่อ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นในดงหินช่วยอธิบายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่เคารพผู้ล่วงลับโดยเฉพาะบรรพชน

ภาพประกอบที่ 2 การบูชาเทียมหรือร่างทรงพ่ออุปฮาด

นอกจากเรื่องเล่าดังกล่าวที่สะท้อนนัยยะสำนึกในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแล้ว เรื่องเล่าที่มีเนื้อหากล่าวถึงประวัติหรืออิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนแต่ละท้องถิ่นเคารพนับถือในฐานะเจ้าพ่อเจ้าแม่ ดังตัวอย่างจากอำเภอวังหิน

ที่ สมบัติวงศ์ (2557: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ประเพณีความเชื่อของบ้านเราก็มี เยอะ แต่จะทำการใหญ่โตก็มีเช่น แชนโพนตา เข้าพรรษา ออกพรรษา เรือมมะมั่วด (รำแม่มด) และบุญประจำปีโครงการกระดูก บุญกฐิน จะว่าไปก็ทำตามฮีตสิบสองนันทะ” แต่บางพิธีเราไม่ได้จัดใหญ่โตแต่เราต้องทำ และปฏิบัติเพราะเป็นสิ่งที่ดั้งเดิม จะได้ส่งต่อลูกหลาน

ภาพประกอบที่ 3 ตะม็อก เนียง ฮึง ศาลพระแม่ธรณี

ศาลพระแม่ธรณี (ตะม็อก เนียง ฮึง) เป็นศาลไม้ที่ตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นศาลพระแม่ธรณีเจ้าแห่งแผ่นดิน การเลี้ยงจะเลี้ยงเช่นเดียวกับศาลปู่ตา เครื่องเช่นก็เช่นเดียวกับศาลปู่ตา การบนบานศาลกล่าวจะต้องมีการบอกเสมอว่าเป็นผู้ใด มาทำสิ่งใดที่หมู่บ้าน (หมู่บ้านถือว่าเป็นที่ดินของท่าน) เพราะหากไม่บอกตามพิธีแล้ว จะก่อให้เกิดสิ่งไม่ดีต่อผู้ที่มากระทำการใด ๆ ในหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก จะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พื้นที่ที่ตั้งของศาลจะอยู่ติดกับลำห้วยวะ

เรื่องเล่าที่กล่าวถึงสัตว์ที่เชื่อกันว่ามีความสามารถพิเศษกว่าสัตว์ธรรมดาอาจเป็นบริวารของเทพเจ้า เจ้าพ่อเจ้าแม่ต่าง ๆ หรือพระพุทธรูปสำคัญ นอกจากนั้นเรื่องเล่าสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อาจเล่าแทรกอยู่ในเรื่องเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ดังตัวอย่างจากอำเภออุทุมพรพิสัย

เรื่องเล่าที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของบรรพชน ทั้งแสนภูมิตา เรือมมะมัวด (รำแม่มด) และศาลปู่ตาต่างก็ช่วยอธิบายอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ยังคงดำเนินชีวิตภายใต้ ฮีต คอง ที่บรรพชนได้ช่วยสร้างและธำรงจนเกิดการถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน

นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรยังเชื่อในเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ดังที่สมาน บุญยก (2557 : สัมภาษณ์) เล่าถึงเต่าในหนองสะซอนโดยมีรายละเอียดว่าชาวบ้านจะเห็นเต่าขึ้นมาจากหนองน้ำเมื่อมีปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือมีการจัดงานบุญงานที่มีเสียงอึกทักครึกโครม เป็นต้น ชาวบ้านเล่าว่าการที่เต่ามาปรากฏให้เห็นนั้น เป็นลางบอกเหตุ หากแก้ไขแล้วไม่สำเร็จลุล่วง จะมีคนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเกิดอุบัติเหตุ นอกจากนี้ยังเคยมีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2547 หมู่บ้านขมิ้นมีการจัดงานบุญกฐิน (ประเพณีบุญกฐินเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12) ชาวบ้านพบตะพาบน้ำหนักประมาณ 11 กิโลกรัม อยู่ภายในงาน คาดว่าคงขึ้นมาจากหนองสะซอน เพื่อมารับบุญกฐิน ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของชาวบ้านในการผสมผสานความเชื่อพื้นถิ่นกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

อัตลักษณ์อีกประการหนึ่งของชาวเขมร-ส่วย ที่จะกล่าวถึงคือในอดีตหากจะให้บุตรหลานแต่งงาน ต้องดูตำราที่ชื่อว่า เจกเมียะ (กล้วยทองคำ) ตำรานี้มีเขียนไว้ในสมุดข่อยตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ แต่เจ้าพิธีผู้ให้ฤกษ์แต่งงานปัจจุบันไม่นิยมใช้ เจกเมียะ (กล้วยทองคำ-เขมร) เป็นความหมายจากความเชื่อจากนิทานเรื่องฤกษ์ดีของบุรุษชาวานาที่ปลุกกล้วยตรงเวลาฤกษ์ที่โหรในราชสำนักบอก มาก สิงห์โท (2557: สัมภาษณ์) ได้เล่าว่า พระราชาจะลงเสาสลักเมืองจึงให้โหรดูฤกษ์ที่ดีที่สุด โหรก็กำหนดเวลาให้ และเมื่อถึงเวลา ก็เอาเสาลงหลุม แต่ปรากฏว่าคลาดไป 1 นาฬิกา ในขณะที่เวลานั้นมีบุรุษผู้หนึ่งปลุกกล้วยตามฤกษ์นั้น การเอาเสาลงหลุมนั้น ผลปรากฏว่าไม่ได้ผลดังทำนาย พระราชาจึงสั่งประหารชีวิตโหรนั้นเสีย แต่บุรุษผู้ปลุกกล้วยนั้น เมื่อกล้วยโตขึ้นกลับออกลูกมาเป็นทองคำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าฤกษ์ดีนั้นมีผลต่อชะตาชีวิต ดังนั้นการแต่งงานที่ถือให้บุตรธิดามีเหย้าเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเลือกฤกษ์ให้ดีที่สุด

จากที่ยกตัวอย่างเรื่องเล่าดังกล่าวข้างต้นจึงช่วยอธิบายอัตลักษณ์ความเป็นจังหวัดศรีสะเกษที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อย่างน้อย 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ เขมร ส่วย ลาว เยอ ดังนั้นความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวย่อมมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้คนที่อาศัยในจังหวัดฯ

การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ

หากกล่าวว่วัฒนธรรมคือความหมาย ดังนั้นการจะเข้าใจวัฒนธรรมจำเป็นต้องรู้และเข้าใจวัฒนธรรมที่เกิดจากการตีความหมาย แปรหรือตีเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสื่อสาร สร้างความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อชีวิต ความหมายซึ่งอาจตีความไปได้หลายทาง และสัญลักษณ์คืออะไรก็ตาม (การกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์) ที่ใช้เป็นสื่อแทนความคิด (Conception) แนวความคิดจึงเป็นความหมายของสัญลักษณ์ (อคิน รพีพัฒน์, 2551 : 77)

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่า นิทาน ตำนานในจังหวัดศรีสะเกษสามารถสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ดังนี้

วัฒนธรรมการนับถืออนาคต

เรื่องเล่าฯ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถานที่ต่าง ๆ มักได้รับการบอกเล่าจากผู้คนในพื้นที่จากรุ่นสู่รุ่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าประจำถิ่นเกี่ยวกับศาสนสถาน และศาสนวัตถุ หมายรวมเรื่องเล่าประจำถิ่นที่กล่าวถึงศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ที่เป็นที่เคารพบูชา เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นสิ่งที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ดังตัวอย่างจากอำเภอกันทรลักษณ์ซึ่งอวย คำจุล (2557: สัมภาษณ์) ได้ให้รายละเอียดว่า ชาวบ้านฝันว่ามีพญานาคได้มาบอกว่าในบ่อน้ำมีทรัพย์สมบัติมหาศาลจึงได้นิมนต์พระไปทำพิธี ปรากฏว่ามีพระพุทธรูปลอยขึ้นมา 4 องค์ ช่างก่อสร้างที่อยู่แถวโน้นยืนยื่นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในระหว่างพิธีซึ่งเกิดกระแสน้ำวน จากนั้นมีพระพุทธรูปลอยขึ้นมา ชาวบ้านบางคนบอกว่ามีแก้วแหวนเงินทองขึ้นมาด้วยแต่ตื่นเข้าก็หายไป ลูกสาวของผู้ใหญ่บ้านฝันว่าพญานาคมาบอกว่าเป็นลูกสาวเมื่อชาติก่อนเลยให้สร้อยทองโบราณมาเส้นหนึ่ง ตื่นเข้ามาปรากฏว่ามีสร้อยวางอยู่ข้างหมอนจริง ๆ และพระพุทธรูปที่ลอยขึ้นมาจากน้ำปัจจุบันได้เก็บไว้ในตู้กระจก ในส่วนของไม้ที่ขุดเจอมีข้อห้ามมิให้ผู้ใดเอาไปจากบริเวณหนองน้ำ หากมีคนเอาไปจะทำให้เดินไม่ได้ ซึ่งมีเรื่องเล่าว่าหญิงชราคนหนึ่งได้นำไม้ดังกล่าวออกไป เมื่อตื่นเช้าหญิงชรานั้นกล่าวว่าไม่สามารถเดินได้ จึงได้มีการเข้าทรงเพื่อหาสาเหตุ พบว่าเจ้าที่เจ้าทางให้นำไม้ไปไว้ที่เดิมหากไม่เอาไปอาจจะประสบความเจ็บป่วยมากกว่านี้”

ภาพประกอบที่ 4 บ่อโบราณ

ภาพประกอบที่ 5 ไม้ที่ขุดเจอในหนองเตียง

นอกจากนี้พบเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับวัดตุ๊กตี่สี่ทรีโดยมากเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นบ้านที่กล่าวถึงเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิม ดังตัวอย่างจากอำเภอสีลาสาท คำตัน อักษร (2557 : สัมภาษณ์) เล่าว่า เมื่อครั้งที่ตนอายุประมาณ 16 ปี พ่อของตน ชื่อว่าพอมัน ได้ฝันว่ามีคนใส่ชุดสีขาว นุ่งขาวมาบอกในฝันว่า หากอยากได้ของดีสมบัติเก่า ก็จงไปขุดเอา คนที่มาเข้าฝันบอกได้บอกสถานที่ไว้เรียกว่า ฮ่องบักแดง ในบริเวณนั้นถ้าเดินแล้วพบไม้ตุ้มเตียกหรือไม้เก่าๆ “ไม้ตุ้มเตียก” เป็นภาษาผี ความหมายของไม้ตุ้มเตียกในที่นี้คือ ภูสิงดง นั่นเอง พอคนนุ่งขาวมาบอกเสร็จแล้วก็หายไป

ภาพประกอบที่ 6 ของดีหรือสมบัติพญานาค ของคุณยายคำตัน อักษร

ความฝันของพ่อม่นในคราวนั้น ได้พาแม่คำตันไปขุดเอาสมบัติดังที่ได้ฝัน เมื่อไปถึงบริเวณที่คนนุ่งขาวมาบอกในฝัน ได้พบงูสิงขนาดใหญ่ เมื่อเดินไปถึงงูสิงตัวนั้นก็เลื้อยหนี พ่อม่นจึงขุดบริเวณนั้น ทำให้พบกับโลหะสำริด ซึ่งเชื่อว่าเป็นของดีเป็นสมบัติ แต่พ่อม่นได้หักโลหะทองสำริดนั้นออกให้ลูกคนละชิ้น หักออกทั้งหมด 3 ชิ้น แต่ใน 3 ชิ้น ปัจจุบันเหลือเพียงตัวที่ติดอยู่กับฐาน วัฒนธรรมเรื่องนาค พิเชษฐ สายพันธ์ (2539) ได้อธิบายว่าสัญลักษณ์นาคเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมั่งคั่งที่ปรากฏในเกือบทุกแง่มุมของชีวิตชาวลุ่มน้ำโขง และสามารถจินตนาออกได้ 5 ประเภทความหมาย ดังนี้

- 1) นาคผู้เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ
- 2) นาคในฐานะเจ้าที่เจ้าทาง
- 3) นาคผู้ให้กำเนิดและผู้ทำลายเมือง
- 4) นาคในฐานะผีบรรพบุรุษตามระบบการสืบสายตระกูลทางแม่ (มาตุพงศ์)
- 5) นาคผู้สะสมธรรมเพื่อบรรลุปุทธิภาวะ

นอกจากนี้ยังอธิบายต่ออีกว่า ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามามีอิทธิพลในอีสาน ผู้คนในแถบนี้อาจมีความคิดเรื่องการเคารพต่อแผ่นดินและผืนน้ำโดยมีนาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพดังกล่าว ในตำนานสุวรรณโคมคำ และอุรังคินทาน ต่างก็กล่าวว่า แม่น้ำโขงเกิดขึ้นจากการคู้คักของพญานาคที่หนีจากหนองแส ซึ่งทำให้เกิดแม่น้ำสายอื่นอีกหลายสายคือ ปิง จิม มูล ฯลฯ นาคจึงอยู่ในฐานะของผู้ให้กำเนิดแม่น้ำ หนอง คลอง บึง รวมทั้งน้ำฝนดังที่กล่าวไว้ในนิทานเรื่องขุนทึง เช่นเดียวกับในนิทานเรื่องพญาคันคากที่เล่าว่า พญาแถนกับพญาคันคากโกรธเคืองกัน เพราะเห็นว่าพญาคันคากมีอำนาจบริวารมากกว่าตนทั้งที่อยู่แค่เมืองมนุษย์ พญาแถนจึงสั่งให้บรรดาพญานาคห้ามเล่นน้ำ ชาวบ้านเกิดเดือดร้อนเพราะขาดน้ำฝนทำนาจึงคิดวิธีร้องขอบอกกล่าวแก่พญาแถน ซึ่งได้กลายเป็นต้นเค้าหนึ่งของประเพณีบุญบั้งไฟที่ปฏิบัติสืบมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

วัฒนธรรมการนับถือผี

ผีและอำนาจลึกลับในธรรมชาติเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยที่มีมาก่อนศาสนาพราหมณ์ และก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามา เรื่องเล่าที่พบในจังหวัดศรีสะเกษที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการถือผี ดังตัวอย่างจากอำเภอเมืองศรีสะเกษ

จำลอง พรหมสิทธิ์ (2557 : สัมภาษณ์) เล่าว่าเมื่อตอนเช้ามีด เวลาประมาณ 04.30 น. ของวันพุธที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535 ได้มีรถยนต์พลิกคว่ำ ที่ถนนศรีสะเกษ - อุบลราชธานี กม.ที่ 7

ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองศรีสะเกษ ทราบว่ารถยนต์คันนั้นวิ่งมาจากทางอุบลราชธานีมุ่งหน้าเข้าสู่ศรีสะเกษ แล้วเกิดเหตุยางรถแตก ทำให้รถเสียหลักพลิกคว่ำในรถคันนั้นมีผู้โดยสารอยู่ 2 คน ก็คืออันนี่ ศรีอีสาน แรงการพลิกคว่ำทำให้เธอคอหักเสียชีวิตคาที่ และคนขับรถ (ไม่ทราบชื่อ) ไปเสียชีวิตที่โรงพยาบาล

ภาพประกอบที่ 7 บริเวณศาลแม่อันนี่ และจำลอง พรหมสิทธิ์

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านไป พ่อกับแม่ของอันนี่ ศรีอีสานได้พาหมอทรงมาทำพิธีเรียกขวัญของอันนี่ ณ ที่เกิดเหตุตามความเชื่อของชาวอีสาน หมอทรงได้บอกกับพ่อแม่ของอันนี่ว่า อันนี่ ศรีอีสาน ต้องการอยู่ที่นี้ (ที่ประสบอุบัติเหตุ) หลังจากนั้นได้มีนายตำรวจนายหนึ่งเป็นคนตำบลโพนเขวา (ไม่ทราบชื่อ) และชาวบ้านในละแวกดังกล่าวได้สร้างศาลขึ้น ณ ที่ที่อันนี่ประสบอุบัติเหตุ (ที่นาของลุงจำลองปัจจุบัน) จึงได้ตั้งชื่อศาลนี้ว่า “ศาลเจ้าแม่อันนี่” ผู้คนที่สัญจรไปมาต่างแวะเวียนมากราบไหว้ขอพร

ภาพประกอบที่ 8 ศาลเจ้าแม่ตะเคียน

นอกจากนี้ยังพบเรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับมิติทางภูติ ผี คือ เรื่องเกี่ยวกับศาลเจ้าแม่ตะเคียนเกิดขึ้นจากเมื่อปลายปีก่อนเกิดฝนตกหนักจนทำให้ฝายป่าอ้อซึ่งเป็นฝายกักเก็บน้ำของตำบลกันทรอม และตำบลห้วยจันทร์เกิดแตกจนทำให้ชาวบ้านพาไปดูแต่ก็ไม่ได้มีใครรู้ว่ามันตันตะเคียนอยู่ได้น้ำ จนกระทั่งมีพระอุปัชฌาย์เดินทางมาถึง และได้บอกกล่าวแก่ชาวบ้านว่าตันตะเคียนที่มีสิ่งสถิตอยู่ ชาวบ้านจึงได้มาดู และพบว่ามันตันตะเคียนอยู่จริงจึงได้ช่วยกันยกขึ้นโดยวันแรกชาวบ้านใช้ทั้งรถยก เครนยกแต่ก็ยกไม่ขึ้น จึงได้ทำพิธีอันเชิญเจ้าแม่ตะเคียนขึ้นมา จากนั้นก็ยกได้อย่างง่ายดาย ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันนำตันตะเคียนขึ้นมา และนำไปแห่รอบหมู่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านก่อนที่จะนำไปไว้ที่วัดกันทรอมอุดม (ฉลาด มนตรีวงศ์, 2557: สัมภาษณ์) จากนั้นจึงได้สร้างศาลเพื่อให้ชาวบ้านได้มาเคารพบูชา ถ้าจะกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่ตะเคียนโดยส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะมานเพื่อให้ได้ในเรื่องที่ต้องการโยดการแก้บนนั้นจะต้องนำชุดเครื่องสำอางหรือเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ไปถวาย ถ้าหากผู้ใดไปขอแล้วไม่ไปแก้บนก็จะเกิดสิ่งแปลกขึ้นกับตัวของผู้นั้น

วัฒนธรรมการนับถือผีดังกล่าวเมื่อพิจารณาในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีนักวิชาการ อาทิ สุกฤษณ์ ศุภรักษ์ ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม ต่างลงความเห็นเหมือนกันว่าระบบความเชื่อในสังคมไทยประกอบด้วย 3 ระบบใหญ่คือ ผี พราหมณ์ พุทธ ที่ต่างผสมผสานและอยู่ร่วมกัน จนค่อนข้างจะแยกแยะได้ลำบาก (กาญจนา แก้วเทพ, 2542 : 16) ดังนั้นเรื่องเล่า นิทาน ตำนานต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผีย่อมแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของความเชื่อในศาสนา และยังแสดงให้เห็นถึงพื้นฐานของจิตใจที่เคารพธรรมชาติในรูปแบบของสิ่งเหนือธรรมชาติอีกด้วย

อภิปรายผล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา การวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดศรีสะเกษที่สะท้อนจากเรื่องเล่า นิทาน ตำนานก็คือ การสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งผีทั้งพุทธศาสนา ทั้งหมดนั้นมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งทางวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษซึ่งตั้งอยู่ในเขต ภาคอีสานตอนใต้ ดังที่ ลาวัลย์ สังขพันธ์านนท์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นเมืองลาว ผลการศึกษา พบว่า นิทานพื้นเมืองลาวที่ศึกษามีบทบาทหน้าที่ 5 ด้าน ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการอธิบายการกำเนิดของกลุ่มชน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การให้การศึกษาอบรมระเบียบของสังคม การเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคม การถ่ายทอดความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม และบทบาทหน้าที่ในการสร้างและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บทบาทหน้าที่ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตมากกว่ายุคปัจจุบัน นิทานพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์ลาวมีบทบาทหน้าที่ที่เด่นที่สุด คือ การเป็นทางออกในความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในการต่อสู้ทางชนชั้น รองลงมาคือ บทบาทในการสร้างและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ดั้งเดิมในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแบบเก่า กับการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องจากนโยบายของรัฐสังคมนิยม

ในด้านการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากเรื่องเล่า นิทาน ตำนานในจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อพิจารณาที่คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) (สุริยา สมุทคุปดีและคณะ, 2540 : 13-14) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันคนสำคัญ ได้นำเสนอว่า “ความคิด” (thought) สามารถพิจารณาได้ 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นกระบวนการและส่วนที่เป็นผลผลิตหรือตัวความคิด ความคิดจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นและเป็นไปในหัวสมองของคนและสิ่งที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม เนื่องจากหน่วยในการวิเคราะห์ของนักมานุษยวิทยาไม่ใช่ปัจเจกบุคคล การศึกษา “ความคิด” ในสาขาวิชานี้จึงเริ่มต้นในระดับสังคมและให้ความสนใจผลผลิตของความคิดที่ถูกถ่ายทอดหรือส่งสมในรูปของสัญลักษณ์ ระบบระเบียบหรือแบบแผนต่างๆ ในแต่ละวัฒนธรรม เช่น ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม จารีตประเพณี

กฎหมาย ฯลฯ ดังนั้นเรื่องเล่าดังกล่าวสามารถสื่อความหมายในทางศักดิ์สิทธิ์ที่มักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้า คน สัตว์ และสิ่งอื่น ๆ ที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ หรือมีความพิเศษเหนือกว่าคน สัตว์ หรือวัตถุธรรมดา เป็นสิ่งที่เคารพนับถือของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะขอลำถึงลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับตำนาน เพื่อสร้างความเข้าใจและนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับ ปฐม หงษ์สุวรรณ, (2554 : 86-87) ที่กล่าวว่าตำนานเป็นคำตอบอย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์คิดค้นขึ้นมาเพื่ออธิบายเรื่องราวเหล่านั้น อีกทั้งยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในทุกสังคมทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นโลกตะวันตกหรือโลกตะวันออกก็ล้วนมีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานแทบทั้งสิ้น ลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้ตำนานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์ เนื่องจากสามารถแสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงาม ความมีระเบียบเรียบร้อยทางสังคม วิถีคิด ตลอดจนภูมิปัญญาของกลุ่มชนได้อีกประการหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์จากเรื่องเล่า นิทาน ตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ เชาว์นิวม. (2545). **นิทานพื้นเมืองลาว: ลักษณะเด่นและความสัมพันธ์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). **คติชาวบ้าน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- นภาพรณ หะวานนท์. (2552).วิธีการศึกษาเรื่องเล่า : จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์. ในวารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 2 หน้า 1-22
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2543). **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2542). **การศึกษาวีเคราะห์ตำนาน และนิทานพื้นบ้านเขมรภาคที่ 1-9**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- พิเชษฐ สายพันธ์. (2539). **นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาโนช ดินลานสกุล. (2552). **รายงานการวิจัยเรื่อง ชื่อบ้านนามเมือง : เรื่องเล่าชีวิตคนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2544). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลาวัณย์ สังขพันธ์านนท์. (2552). **บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นเมืองลาว**. วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิตสาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อकिन รพีพัฒน์. (2552). **ชาวบ้านชาวเมือง : เรื่องความยุติธรรมในสังคมไทย**. ขอนแก่น: กองทุน 60 ปี อकिन รพีพัฒน์.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล.(2546). **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=511